

HISTORIAN TUTKIMUKSEN VERTAILEVA NÄKÖKULMA

Olli Vehviläinen

Suomalaisten historiantutkijain kiinnostus Unkaria kohtaan on viime aikoina huomattavasti lisääntynyt. Perinteitäkin on olemassa. Ainakin jo Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen viime vuosisadalla seurasi ja arvostelikin unkarilaista historiallista tutkimusta. Tällä hetkellä Unkariin kohdistuva historiantutkijain kiinnostus on kuitenkin tuore ilmiö, joka kohoaa historiantutkimuksemme nykyisten ongelmien ja tavoitteiden pohjalta. Lyhyesti sanottuna kysymys on pyrkimyksestä vertailevaan tarkasteluun, joka syventäisi käsitystämme ensi sijassa oman maamme poliittisesta ja taloudellisesta kehityksestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä, mutta laajemmaltikin Euroopan pienten kansojen ja kansallisuuksien asemasta.

Miksi historiantutkijat sitten pitävät hyödyllisenä juuri Suomen ja Unkarin aseman ja olojen vertailevaa tarkastelua? Vastaus on, että molempien maiden asemassa ja olosuhteissa on tiettyjä samankaltaisuuksia ja toisaalta melkoisia erilaisuuksia, jotka tekevät tällaisen tarkastelun hedelmälliseksi nimenomaan poliittisen historian ja taloushistorian näkökulmista. Poliittisen historian kannalta kiinnostavaa on molempien maiden geopolittinen asema alueella, jolla Saksa ja Venäjä pitkään ovat kilpailleet vaikutusvallasta. Tämä samankaltaisuus tai erilaisuus tulee nimenomaan esille, jos ajatellaan vuosien 1943 - 44 tapahtumia. Sekä Unkari että Suomi taistelivat Saksan rinnalla ja molemmat yrittivät noihin aikoihin irtaantua Saksasta. Suomelle se onnistui helpommin. Unkari miehitettiin ja joutui sotanäyttämöksi. Suomi säästyi miehitykseltä ja sen ydinalueet sotateoimilta. Edelleen jos mennään kauemmaksi menneisyyteen, Suomi ja Unkari kuuluivat molemmat osana suureen valtakuntaan. Suomen asema Venäjän keisarikunnan yhteydessä ja Unkarin asema Habsburgien monarkiassa tarjoaa mahdollisuuden tehdä mielenkiintoisia vertailevia kysymyksiä. Ja ottaakseni vielä erään esimerkin. Kansallisten liikkeiden herääminen 1800-luvulla tapahtui molemmissa maissa jossain määrin eri lähtökohdista käsin, mutta kuitenkin niiden vertaileva käsittely auttaisi selvittämään mistä oli oikein kysymys ja mitkä olivat kunkin erityispiirteet.

Taloushistorian näkökulmasta sekä Suomi että Unkari tavallaan ovat sijainneet Euroopan eräänlaisella reuna-alueella, periferiassa, ainakin siinä vaiheessa, jolloin teollistumiskehitys Länsi-Euroopassa lähti käyntiin. Teollistumiskehityksen alkuvaiheessa nämä molemmat maat olivat lähes vastaavassa asemassa laajempiin markkina-alueisiin nähden. Unkari oli osa kaksoismonarkiaa ja huolehti elin-

tarvikkeiden tuottamisesta kaksoismonarkian väestölle. Suomella oli hieman samantapainen asema teollisuustuotteiden toimittajana Venäjän keisarikunnassa. I maailmansodan jälkeen kumpainenkin maa menetti nämä laajat markkinat ja joutui sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Suomelta se onnistui verrattain hyvin, taloudellinen kasvu oli 1920- ja 1930-luvulla kansainvälisesti katsoen erittäin merkittävää luokkaa. Sen sijaan Unkarissa taloudellinen kasvu pysähtyi ja myöskin yhteiskunnallinen kehitys jäykistyi.

Suomen ja Unkarin historiantutkijain nykyiset kontaktit ovat saaneet ratkaisevan sysäyksen keskusteluista, jotka koskivat näiden maiden asemaa II maailmansodassa. Vuonna 1978 järjestettiin Budapestissa kansainvälinen symposiumi, jonka teemana oli maanalainen lehdistö Kaakkois-Euroopan maissa. Suomessa oli pari vuotta aikaisemmin perustettu 'Suomi toisessa maailmansodassa' -projekti, jonka puheenjohtaja olin. Minulle lähetettiin ystävällinen kutsu konferenssiin ja seurasin sitten kahden päivän ajan keskusteluja maanalaisesta lehdistöstä Kaakkois-Euroopan maissa. Sinänsä se ei paljontaan liittynyt Suomen asemaan, mutta virallisten istuntojen ulkopuolella syntyi hedelmällisiä kontakteja ja keskusteluja unkarilaisten kollegain kanssa. Nämä johtivat aina kysymykseen, mitä eroja ja mitä yhtäläisyyksiä oli näiden molempien maiden tiessä II maailmansodan aikana tai varsinkin sen päättymisvaiheessa. Eräs noista keskustelukumppaneista oli Unkarin Tiedeakatemian historian laitoksen nykyinen johtaja, professori Gyula Ránki. Päätimme ryhtyä miettimään yhteisen konferenssin järjestämistä.

Tällainen konferenssi järjestettiin 1981 Olavinlinnassa. Teemana oli Suomen ja Unkarin poliittiset ja taloudelliset suhteet Saksaan toisen maailmansodan aikana. Kolme vuotta myöhemmin järjestettiin toinen unkarilaisten ja suomalaisten historiantutkijain konferenssi, tällä kertaa Budapestissa. Aihepiiriä oli nyt laajennettu. Konferenssissa keskusteltiin taloudellisesta kehityksestä molemmissa maissa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun. Toisena teemana oli näiden maiden poliittinen asema toisen maailmansodan päättymisvaiheessa, sen päättymisen jälkeen ja nimenomaan Pariisin rauhaan vuonna 1947 johtanut kehitys. Keskusteltiin pääasiassa kansainvälisistä suhteista, mutta jonkin verran myös näiden molempien maiden sisäisistä olosuhteista tai sisäisistä tapahtumista. Kolmas konferenssi pidetään keväällä 1988 Tampereella ja Turussa. Eräänä teemana on edelleen II maailmansodan aika, mutta sen lisäksi aikaväliä on laajennettu siten, että toisena pääteemana on kansallisten liikkeiden herääminen 1800-luvulla. Järjestelyvastuu Suomen puolelta oli tähän asti ollut 'Suomi toisessa maailmansodassa' -projektilla, mutta tematiikan laajennuttua näin suuresti katsottiin toisenlainen järjestely tarkoituksenmukaiseksi ja Suomen Historiallinen Seura otti vastuun tästä yhteistyöstä asettamalla erityisen jaoston kehittämään Unkarin-suhteita ja erityi-

sesti järjestämään symposiumia.

Suomalaisten taloushistorian tutkijoiden kiinnostus Unkaria kohtaan on edellä mainitsemieni tekijöiden lisäksi perustunut siihen, että Unkarin taloushistoriallinen tutkimus on tunnetusti erittäin korkealla tasolla ja suomalaisilla tutkijoilla on sieltä metodisestikin hyvin paljon saatavaa. Lukuisat suomalaiset taloushistorian tutkijat osallistuivat Budapestissa järjestettyyn taloushistorioitsijain maailmankonferenssiin. Vuonna 1984 Helsingissä järjestettiin suomalais-unkarilainen taloushistorian konferenssi. Aiheena oli Suomen ja Unkarin taloudellisen kehityksen vertaileva käsittely vuodesta 1860 vuoteen 1939. Esillä oli nimenomaan kaksi teemaa: johtavien teollisuusmaiden vaikutus periferiaan, Suomeen ja Unkariin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla ja toiseksi, maatalouden ja teollisuuden vuorovaikutus näissä kahdessa maassa. Taloushistorioitsijain henkilökohtaiset kontaktit ovat olleet vilkkaat, ja viime keväänä Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta kutsui professori Ránkin kunniatohtoriksi.

Vielä on mainittava sotahistorian tutkijoiden kontaktit, jotka ovat hakeutuneet omiin väyliinsä. Kun Budapestissa järjestettiin syksyllä 1986 Budan takaisinvaltaamisen 300-vuotisjuhlakonferenssi, osallistui siihen suomalaisia sotahistorian tutkijoita. Laitostasolla parhaat kontaktit Unkariin ovat Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalihistorian laitoksella ja saman yliopiston poliittisen historian laitoksella sekä Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksella. Kuten alussa mainitsin, historian tutkijain mielenkiinto Unkaria kohtaan on suhteellisen nuorta. Olemme vasta tien alussa, teemoja tuleville konferensseille riittää. Edellä mainittujen teemojen ohella sellaisten kysymysten kuten kaukosiirtolaisuuden tai työväenliikkeen historian tarkastelu saattaisi olla hedelmällistä.

Unkarin-suhteissa pitäisi jossain vaiheessa päästä pitemmälle. Ajattelen jostain yhteistä projektia. Tämä edellyttäisi sitä, että meillä olisi Unkarin kieltä tai unkarin historiaa hyvin hallitsevia nuoria tutkijoita. Meillä on onnneksi muutamia, ja heidän tukemisensa on jatkossakin hyvin tärkeä tehtävä. Molempain akatemiain ja opetusministeriöiden vaihtosopimukset ovat tarjonneet myöskin nuorille suomalaisille historian tutkijoille tilaisuuksia työskentelyyn Unkarissa. Olisimme täällä iloisia, jos myös me voisimme vastaanottaa enemmän unkarilaisia historian tutkijoita ja myöskin nuoremman polven edustajia.

Pahana puutteena pidän sitä, että meillä ei ole käytettävissä ajanmukaista suomenkielistä Unkarin historiaa. Ainoa laajempi teos, joka on olemassa, on ilmestynyt 1930-luvulla ja suoraan sanoen hieman vanhentunut. Historiantutkijoita se ei kovin paljon haittaa, koska muilla kielillä on ilmestynyt paljon hyvää kirjallisuutta, ja unkarilaiset ovat huolehtineet siitä, että heidän maataan koskevaa kirjallisuutta ilmestyy englanniksi, saksaksi ja ranskaksi. Mutta sille suurelle ylei-

sölle, joka on kiinnostunut Unkarista, käy Unkarissa ja harrastaa unkarilaista kulttuuria tehtäisiin palvelus, jos tällainen teos saataisiin julkisuuteen, mielellään suomalaisten tutkijoiden kirjoittamana tai ellei siihen tässä vaiheessa ole mahdollisuutta, niin käännöstyönä.